

Passie

Christus op
de koude steen
Poëzie helpt

Sacha de Boers compassie

Gjoa Haven, Noord-Canada, uit de serie Tegenpolen

Fotograaf

Sacha de Boer

Op lijden, passie zijn uiteindelijk maar twee reacties mogelijk. Ofwel we wenden ons af, zie de cover van dit blad, ofwel we tonen compassie, medelijden. Op lijden reageren wij in zwart of in wit; vanuit het slachtoffer gezien zijn dat de kleuren. Compassie ligt ten grondslag aan de foto's op pagina 24 en 25. Op de foto's is een van de Rainbowhomes in India te zien, scholen waar straatmeisjes dag en nacht worden opgevangen en les krijgen. Sacha de Boer zit in het Comité van Aanbeveling van de Partnership Foundation, een club van vrijwilligers die geld inzamelen voor deze scholen. Sacha de Boer is bekend van het NOS Journaal. Ze is een gepassioneerde, nu in de tweede betekenis van het woord, journalist. Wat minder mensen weten is dat zij ook een begenadigd fotograaf is. Ze is op zoek naar het geheim van het licht, dat zij vergelijkt met de glim-

lach van Mona Lisa. Ze fotografeert het liefst met bestaand licht en bij voorkeur met het typische Hollandse licht, dat lijkt te komen van een raam aan de linkerkant. Volgens De Boer geeft dit licht de geportretteerde de mooiste doortekening van zijn of haar gezicht. Toch heeft ze ook veel foto's geschoten in ander licht, op andere plaatsen wereldwijd. Sinds 2005 werkt zij als freelance fotograaf onder andere voor het ANP. In deze *Interpretatie* een selectie uit haar veelzijdige oeuvre.

Kijk voor meer werk op www.sachadeboer.com.

Herman Heijn

Sacha de Boer werd in 1967 geboren in Amsterdam, groeide op in Weesp en is sindsdien weer woonachtig in Amsterdam. Na haar studie communicatiewetenschappen aan de UvA startte zij in 1994 haar loopbaan bij Radio 10. Sinds 1996 werkt ze voor het NOS Journaal, vanaf 2003 als vaste presentatrice van het achtuurjournaal. Al lange tijd geïnteresseerd in fotografie, had De Boer in 2005 haar officiële 'coming-out' als fotograaf. Sinds die tijd zijn er diverse exposities van haar werk gehouden, onder meer in Laren, Haarlem, Amsterdam en New York. Zij heeft voor verschillende boeken gefotografeerd, o.a. voor *Tegenpolen* (samen met Raymond Rutting, zie *Interpretatie 20/1*), *Retour New York-Amsterdam* en *Gjoa Haven*.

Van de redactie

De passie van Jezus Christus is door de eeuwen heen niet alleen eindeloos verdund in een zondvloed van woorden en beelden, maar ook verdicht in verzen en in spel. We hebben er in deze aflevering van *Interpretatie* voor gekozen om verdichtende en verdunnende teksten te combineren, de verhevigde taal van een gedicht te plaatsen naast de omtrekkende bewegingen van een artikel. Dat geldt voor de artikelen over de vrouw die Jezus zalft, Barabbas, de 'goede moordenaar', en de centurio bij het kruis. Het zijn bijrollen in het grote drama, maar juist daardoor zijn het rollen waarin ieder van ons zich zomaar zou kunnen vinden. Enkele vaste rubrieken sluiten aan bij het thema: het bijbelse grondwoord, de beeldkroniek en het debat op de achterpagina. Daarnaast zijn er stukken over religie in het computerspel *Mass Effect*, en over de dissertatie van exegeet Martin Ruf. Ook is er een artikel ten dienste van al diegenen die via het oecumenisch leesrooster in de passietijd met lezingen over de Samuëlboeken te maken krijgen. Passie: dat woord associëren we in onze tijd met ge-

drevenheid en met actie, terwijl het toch duidt op het tegenovergestelde, op wat iemand overkomt. Volgens hedendaags taalgebruik is het de passie van de redactie om dit blad te maken. De eigenlijke passie is die van de lezer die er weliswaar voor kiest dit blad ter hand te nemen, maar die de inhoud moet nemen voor wat ze is.

Tot slot gebruiken wij deze plek om te laten weten dat Piet Schelling stopt als lid van de redactieraad. Wij bedanken hem hartelijk voor zijn jarenlange gepassioneerde inzet voor de redactie en de redactieraad. Gelukkig keert hij als auteur nog af en toe terug.

Passie

In dit nummer

- 4 De goede moordenaar**
Renilde van Wieringen
- 7 Maar het rijmt niet**
De vrouw die Jezus' voeten zalft
Leendert-Jan Parlevliet
- 10 Barabbas**
Historisch, literair en creatief benaderd
Annette Merz
- 14 In de ban van de leeuw (Amos)**
Rudy Van Moere
- 20 'I am Legion'**
Bijbelse referenties in de computerspeltrilogie *Mass Effect*
Frank Bosman
- 26 Bijbels grondwoord: Delen in lijden (of niet)**
Gepassioneerd achter Jezus aangaan
Harry Pals

- 28 Proefschrift: In goed tekstgezelschap**
Martin Ruf over 2 Petrus
Piet van Veldhuizen
- 31 Passiespelen: een oud genre met een nieuwe toekomst**
Wim Beurskens
- 34 Beeldkroniek: Een passie voor de Passie**
Een speurtocht naar 'Christus op de koude steen'
Winfried Timmers
- 37 Leesrooster: Spoorzoeken naar de Messias**
In 1 en 2 Samuël
Wout van der Spek

- 40 De soldaat die Jezus kruisigde**
Honderdmannen in het Nieuwe Testament
Marieke Maes

En verder

- 2 Over de fotograaf**
- 13 Signalement**
- 19 Cultuur**
Lekker joods
- 24 Over het beeld**
- 44 Recensies**
- 47 Colofon en vooruitblik**
- 48 Debat**
De passie moet gepreekt

Het goede leven in Central Park, New York

De goede moordenaar

‘Niet slecht, zo’n leven. Zoals die goede moordenaar, zo wil ik het ook wel hebben’, zegt een van mijn pastoranten tijdens een groepsgesprek in het huis van bewaring waar ik werkzaam ben. ‘Ben je gek?! Dan weet je niet wat een kruisdood is’, zegt een ander verbaasd. ‘Ik bedoel,’ hervat de eerste, ‘er lekker op los leven. Je kunt er een zootje van maken. Je kunt doen en laten wat je maar wil. En vervolgens krijg je het paradijs. Nou?!’ ‘Als je het zo bekijkt, zegt weer een ander, dan heb je wel een punt. Tijdens je leven krijg je – op welke manier dan ook – alles, en na je dood ook. Daar wil ik Jezus ook wel om vragen.’

Het lijdensverhaal van Jezus is een verhaal waarop altijd weer veel reacties komen. Voor de meeste ingesloten die deelnemen aan de groepsgesprekken en die naar de kerkvieringen gaan in de justitiële inrichting, is

dit gedeelte uit het evangelie niet onbekend. Alles wat er gebeurt rond Jezus in die laatste uren van zijn leven komt heel nabij als je vastzit in een huis van bewaring, als je zelf ook nog voor de rechtbank moet verschijnen. Het verhaal over het snelrechtproces waarin Jezus is terechtgekomen, over de veroordeling die hij over zich heen krijgt en over de directe uitvoering van de liquidatie aan een kruis spreekt dan erg tot de verbeelding. Het wordt gevoeld tot in de ziel.

In het evangelie volgens Lucas is er daarnaast het gedeelte over ‘de goede moordenaar’ (Luc. 23:32-43). Zo’n benaming alleen al spreekt tot de verbeelding. Geen wonder dat iemand kan gaan zeggen: ‘Zo wil ik het ook wel hebben. Tijdens je leven krijg je alles, en na je dood ook.’ Dan volgt bijna als vanzelf de opmerking: ‘Daar wil ik Jezus ook wel om vragen.’

De goede weg

Maar waar vraagt die zogenaamde goede moordenaar eigenlijk om? En wat weten we van hem? Had hij in zijn leven alles wat hij wilde? Misschien. Misschien was hij een groot misdadiger die zware delicten had gepleegd. Wie zal het zeggen? In ieder geval geeft hij in het bijbelverhaal toe dat hij de straf

verdient die hij nu ondergaat: de kruisdood. Tegen de andere misdadiger aan het kruis zegt hij: 'Wij krijgen wat we verdiend hebben voor onze daden.' Hij vindt dat hij en zijn medegedetineerde een terecht vonnis ondergaan.

De goede moordenaar spreekt open en eerlijk. In het laatste gesprek in zijn leven maakt hij er geen 'zooitje' van. Beking is allesbehalve er een zooitje van maken! 'Er is in de hemel meer vreugde om één zondaar die zich bekeert dan over negennegentig rechtvaardigen die geen bekering nodig hebben' (Luc. 15:7). Het is de bedoeling dat ieder mens in zijn leven de goede weg gaat. De goede moordenaar weet die goede weg te vinden aan het kruis. Op welk moment in het mensenleven dat geschiedt, maakt voor de vreugde in de hemel niet uit. En als wij (lezers/hoorders van het verhaal over de goede moordenaar) er moeite mee hebben dat deze mens, die wellicht het geweld niet heeft geschuwd en die zich bekeert aan het einde van zijn leven, hetzelfde zal ontvangen als degene die zijn hele leven de goede weg bewandelt, tja, dan is dat ons onchristelijke probleem, en moeten we de gelijkenis over de arbeiders in de wijngaard (Mat. 20:1-16) nog maar eens tot ons door laten dringen.

Twee goede daden

'Ik gun hem dat paradijs best', zei weer een pastoraal toen we het verhaal over de goede moordenaar van meer nabij bekeken. 'Ik zit er niet mee dat hij het paradijs krijgt na een leven als recidiveklant. Ik zit er veel meer mee dat als ik me bekeer, ik dat serieus moet doen en ik vervolgens niet meer op pad kan met een schroevendraaier in mijn binnenzak.' 'Zou iemand die zich eerder bekeert, het moeilijker hebben dan iemand die dat pas doet op het einde van zijn leven?' vraag ik. 'De goede moordenaar begaat geen enkele misstap meer,' antwoordt de pastoraal, 'hij kan vervolgens krijgen waar hij om vraagt: het paradijs.'

Het paradijs. Dat belooft Jezus hem inderdaad: 'Vandaag nog zult gij met mij zijn in het paradijs.' Maar de goede moordenaar vraagt niet om het paradijs. Waarom zou hij daarom vragen? Hij realiseert zich maar al te goed dat hij daar geen recht

Je ziet zijn naam en roept hem. Of hij is wat daar nog bij staat of wat schriftgeleerden daarnet nog honend over hem beweerden, je weet het niet, je roept hem op de gis.

Denk aan mij als je thuiskomt in je rijk. Jezus. Thuis. Rijk. Je roept maar, vreemde dingen, die in je toegeknepen keel opspringen, wanhopig, in het wilde weg, – en kijk:

Hij tilt zijn hoofd op en zijn ogen zoeken de jouwe in de menigte van vloeken, waardig en zeker, als een eerbewijs.

Vandaag nog, zegt hij (en zijn stem gaat breken)
Samen (maar ook zijn ogen blijven spreken)
Zullen we wonen, in het paradijs.

Michel van der Plas, uit *De goede moordenaar*, *Vreemdeling op doortocht*, Utrecht: Ten Have 2002.

op heeft volgens zijn daden. Het heil waarop hij hoopt, kan hij niet claimen op grond van wat hij heeft gedaan. Hoewel, er zijn op het einde van zijn leven twee daden die hem sieren: hij vindt dat hij op grond van zijn daden terecht aan het kruis hangt, en hij wijst de andere misdadiger terecht wanneer deze de draak met Jezus steekt. Ver-

volgens vraagt hij Jezus om aan hem te denken. De

goede moordenaar vraagt om gedachtenis: 'Jezus, denk aan mij.'

Waarom zou nog aan deze misdadiger gedacht moeten worden? Hij heeft niets uit zijn eigen verleden om tot gedachtenis te stellen.

Wellicht is hij zich daar

ten diepste van bewust. Hij vraagt dan ook niet om aan zijn

daden terug te denken. Maar vraagt: 'Denk aan mij.' Dat kan hij vragen. Denk aan mij, schepsel, beeld en gelijkenis van God. En dat niet alleen. Denk aan mij: schepsel, beeld en gelijkenis van God, die erkent dat hij fout zit.

De goede moordenaar zit wel in een heel benarde situatie om aan deze erkenning nog daden te koppelen, maar – en dat mag niet vergeten worden – de erkenning zélf is al de eerste goede daad. Vervolgens wijst hij nog een ander terecht. Twee goede daden, die – ook al vraagt hij er niet om – tot gedachtenis gesteld zouden kunnen worden.

Doen wat je kunt

Jezus antwoordt de goede moordenaar met de woorden: 'Heden nog zult gij met mij zijn in het paradijs.' Eindelijk is er in het evangelie volgens Lucas een man die uit vrije beweging Jezus niet in de steek laat. Die niet wegrent. Die hem niet verloochent. Die niet gevorderd hoeft te worden. In het evangelie volgens Lucas blijven alleen de vrouwen Jezus trouw op zijn lijdensweg. Vlak voor de tekst over de goede moordenaar ontmoet Jezus hen. Deze vrouwen laten Jezus níét vallen. Zij kunnen weliswaar niets anders dan alleen maar wenen, maar dat doen ze. De goede moordenaar lijkt in dit opzicht op de wenende vrouwen van Jeruzalem. Hij doet ten goede wat hij kán doen ten goede.

Koninkrijk

In het antwoord dat Jezus de goede moordenaar geeft, spreekt hij over het paradijs. Jezus, die op grond van zijn koninklijke claim is veroordeeld, spreekt hier niet over een koninkrijk. De soldaten hebben het zojuist wel gedaan: 'Als Gij de koning der Joden zijt, red dan uzelf.' En in het eerstvolgende vers na deze uitroep staat dat er nog een opschrift boven Jezus hangt, in diverse talen zelfs: Dit is de koning van de Joden. Jezus gebruikt in zijn antwoord aan de goede moordenaar het woord 'koninkrijk' niet. Het koninkrijk van Jezus is namelijk heel wat anders dan het koninkrijk waar de soldaten over schreeu-

‘Doen en laten
wat je wilt, en
vervolgens krijg je
het paradijs!’

wen en waar Pontius Pilatus aan denkt en over laat schrijven. Het koninkrijk van Jezus is voor ons bijvoorbeeld nog te horen in een bede van de Latijnse versie van het Onzevader: *adveniat regnum tuum* (uw koninkrijk kome). We bidden niet dat het 'imperium' mag komen (ook wij zouden beter kunnen bidden 'uw koninkrijk kome' dan 'uw rijk kome'). Jezus, die wel het slachtoffer van dat imperium is, gebruikt een woord dat doet denken aan de hof van Eden: het paradijs. Zoals de vraag van de goede moordenaar begrepen kan worden via de scheppingstheologie, zo is ook in het antwoord van Jezus een terugverwijzing naar de schepping hoorbaar.

Er is nog iemand die niet over 'koning' of 'koninkrijk' spreekt. Het is de zogenaamde slechte moordenaar. Hij spreekt over 'messias': 'Zijt Gij niet de messias? Red dan uzelf en ons.' In de penibele situatie waarin de slechte moordenaar verkeert, heeft hij een redder nodig. Een koning is een reddende figuur, maar het woord 'messias' legt nog meer de nadruk op heil. Een ultieme heilbrenger zou in deze uitzichtloze situatie misschien nog wel de oplossing kunnen zijn.

Spreeken de soldaten alleen over 'red uzelf', de slechte moordenaar vraagt om 'red uzelf en ons'. Er zijn drie gekruisigden. Dus als een van de gekruisigden zichzelf kan redden, waarom dan ook niet meteen de andere twee? De woorden 'en ons' zouden uitdrukking van een ultieme poging kunnen zijn om als terechtgestelde misdadiger onder het doodvonnis uit te komen.

De woorden 'en ons' triggeren de goede moordenaar om te reageren. Met het 'en ons' wordt immers ook hij bedoeld. En daarom neemt hij het woord. Ook hij gebruikt de eerste persoon meervoud: 'Wij krijgen wat wij verdiend hebben.' Vervolgens richt hij zich tot Jezus. Hij spreekt hem met zijn naam aan: 'Jezus, denk aan mij, wanneer Gij in uw koninkrijk gekomen zijt.' In tegenstelling tot de slechte moordenaar gebruikt de goede moordenaar wel het woord 'koninkrijk'. Maar hij vraagt niet om dat koninkrijk.

Stel dat deze gekruisigde, die wij 'de goede moordenaar' noemen, als misdaad een moord op zijn geweten heeft en terecht door ons 'moordenaar' wordt genoemd, dan gaat het over iemand die andermans leven heeft afgebroken en daardoor nu zelf zijn leven gaat verliezen, maar vervolgens door zijn bekeering zijn verloren leven wint. Hij heeft de doodstraf gekregen en hij zal, net zoals Jezus, sterven aan een kruis. Maar omdat hij zich bekeert, kan hij Jezus vragen om hem te gedenken. Door de dood heen zal hij gered worden: 'Vandaag nog zult gij met mij in het paradijs zijn.'

Dr. Renilde G.W.M. van Wieringen is theologe en is als aalmoezenier werkzaam in het r.-k. justitiepastoraat. Tevens is ze actief als beeldend kunstenaar.

Nieuw bij Meinema

Red. G. Schutte, J. Vree en G. de Graaf **Het zendingsbusje en de toverlantaarn**

Twee eeuwen zendingsliefde en zendingsorganisatie in Protestants Nederland

De veelkleurige geschiedenis van de steun aan de zending van het Nederlandse 'thuisfront' in de negentiende en twintigste eeuw. Bakermat van de ontwikkelingshulp.

€ 18,90

Eindredactie André Mulder en Hans Snoek **Werken met diepgang**

Levensbeschouwelijke communicatie in de praktijk van onderwijs, zorg en kerk

Een praktisch werkboek met een stevige theoretische ondergrond. Helpt het betere gesprek op weg.

€ 38,00

f t @UitgMeinema Verkrijgbaar bij de boekhandel en via www.uitgeverijmeinema.nl

Maar het rijmt niet

De vrouw die Jezus' voeten zalft

Lucas 7:36-50 vertelt over een bezoek van Jezus aan een farizeeër. Tijdens het bezoek komt een vrouw binnen die in de stad bekendstaat als zondares. Zij giet geurige olie over Jezus' voeten, waarop zich een gesprek over liefhebben en de vergeving van zonden ontspint. Het is een vreemd voorval, en nog vreemder is de conclusie die Jezus eraan verbindt. Een gedicht van Herman de Coninck over de kwetsbaarheid én de kracht van poëzie verschaft helderheid.

Bijbelverhalen zijn als een kamer met een deur die naar buiten open moet gaan. Duwen helpt niet. Geduld helpt af en toe. En soms helpt het om een andere tekst als sleutel te proberen.

Het verhaal van Lucas gaat niet zomaar open. Hij heeft een andere plaats voor dit verhaal dan de andere evangelisten, veel verder weg van het eind en daarmee niet zo direct gekoppeld aan de dood van Jezus. Hij heeft een centrale rol voor een zondares. Wat bedoelt Lucas daarmee? Centraal in veel commentaren staat de zin: 'Haar zonden zijn haar vergeven, al waren zij vele, want zij betoonde veel liefde; maar wie weinig vergeven wordt, die betoont weinig liefde.' Hoe moet die zin gelezen worden? Laten we eerlijk zijn, het is toch ook een raar beeld dat Lucas gebruikt. Stel je voor: je zit rustig te eten, komt er een vrouw binnen die zo hard huilt dat je voeten er

nat van worden. Wat zeg je? Wilt u even ergens anders gaan huilen, mijn voeten worden nat? Vervolgens droogt zij met haar haren je voeten af en wrijft ze in met olie. Geef daar nou eens een betekenis aan.

De redactie van *Interpretatie* legt een gedicht van Herman de Coninck op tafel. Zou dat als sleutel kunnen dienen? Het is een toegankelijk gedicht met een beeld dat de lezer meteen voor zich ziet.

Eerst de tekst van dit gedicht nader onderzoeken. De vorm is veelbelovend. Zo op het eerste gezicht is het een helder beeld waar het hele gedicht op gebaseerd is: je dochter is ziek, ze heeft hoge koorts en je zit er machteloos naast en legt om iets te doen je hand op haar hete voorhoofdje. Een magisch gebaar, waarvan de hedendaagse mens weet dat het niet zal helpen. De koorts zakt er niet door. Toch doet iedereen dit zonder het geleerd te hebben. Gewoon als uiting van je liefde voor je kind, als uitdrukking van troost. En – ja, dat ook – als bezwering van alles wat er bij een doodziek kind door je hoofd schiet. Niet doodgaan, mijn zelfgemaakt verdrietje. Bij die regel keer je als lezer terug. Zelfgemaakt? Mijn miniatuurmensje? De dichter plaatst zich in de rol van schepper. De ouder als de maker van zijn kind. Het klinkt heel dapper, maar het maakt die ouder niet minder kwetsbaar. Juist naast een ziek kind weet een ouder heel goed dat leven een geheim is. De beelden zetten de lezer wel op een spoor. Want de dichter is wel de schepper van zijn poëzie. Die woorden heeft hij gevonden en op zijn plaats gezet. Het gedicht roept een aantal zinnen en beelden op:

Poëzie

Zoals je tegen een ziek dochttertje zegt:
mijn miniatuurmensje, mijn zelfgemaakt
verdrietje, en het helpt niet;
zoals je een hand op haar hete voorhoofdje
legt, zo dun als sneeuw gaat liggen,
en het helpt niet:

zo helpt poëzie.

Herman de Coninck, Zoals je tegen een ziek dochttertje
zegt, *De gedichten*, Utrecht: De Arbeiderspers 1998.

Zo kwetsbaar als een neerdwarrelende sneeuwvlok,
zo kwetsbaar als een ouderlijke hand op het hoofd van een
ziek kind,
zo kwetsbaar als wij zijn in onze kinderen,
zo kwetsbaar als woorden van liefde.

Zo kwetsbaar is poëzie.

Met deze woorden en beelden begint er van alles te klinken in de kamer van Lucas. Het is een raar verhaal. Jezus gaat eten bij een man met gezag en verantwoordelijkheid. Er zullen serieuze zaken aan de orde komen. Zoals dat nog steeds gaat, zal het gesprek gaan over teksten en de uitleg ervan. Zo gaat dat tussen geleerden. En dan is er opeens een vrouw die zich huilend op Jezus stort. Maar in plaats van haar weg te sturen,